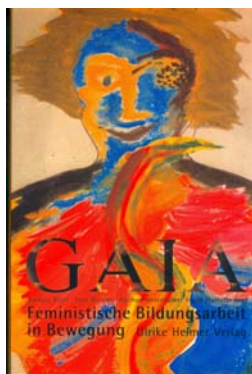

Fornuft og følelse genforenet

- en feministisk uddannelse i voksenpædagogik

Barbara Blüml, Gabi Reineke, Adelheid Unterstaller, Ingrid Thalhoffer (Hg.): GAIA. Feministische Bildungsarbeit in Bewegung. Reihe: Aktuelle Frauenforschung. Ulrike Helmer Verlag 2002. 287 s. 19.90 EUR.

Af Iris Rittenhofer

Antologien er spændende læsning og en informativ introduktion til en usædvanlig uddannelse i voksenpædagogik. GAIA viser sig at være et meget aktuelt alternativt uddannelseskoncept, som på overbevisende vis forener et helhedssyn på mennesker med livslang læring og et fokus på både underviserens og elevernes læringsprocesser.

I første omgang smagte bogen af gammeldags 70'ers feminisme og en kvindefrigørelses-tankegang, som tilhører det forrige årtusinde. Ved nærmere eftersyn viser det sig imidlertid, at der er tale om et komplekst uddannelseskoncept, som bygger på et bredt kulturelt fundament. GAIA formår at forene oplysningsfilosofi (selvbefrielse gennem indsigt og viden), gammelfeministisk kvindefrigørelsesretorik og feministiske principper med aktuelt, postmoderne tankegods, poststrukturalistisk teori og buddhisme. Det er processen, udviklingen, som står i centrum, ikke et kvantificerbart mål. Antologien selv er således et led i processen. Udgangspunktet, at erkendelse uden selvsigt ikke er mulig, ligger på linje med poststrukturalistiske analytiske tilgange, hvor (selv)refleksion er en integreret del i analysen.

GAIA er navnet på en feministisk tilgang til voksenpædagogik udviklet af kvinder for kvinder. Denne form for uddannelsesarbejde går tilbage til Sylvia Kotz, som sammen med

Gisela Strötges har udviklet uddannelsen til uddannelseskonsulent.

GAIA udtales ligesom navnet på en oldgræsk gudinde. Det er en forkortelse af 'Gänzlich analytischer und intuitiver Ansätze' - at fremme og at forene analytiske og intuitive tilgange i både mennesket og i pædagogikken. GAIA forener fem ansatser: (1) Den (ikke længere helt) nye kvindebevægelses selverfaringskoncept. (2) Feministisk teori, og her især dualismekritik. (3) Buddhistisk filosofi. (4) Bevidsthedsstruktur à la Jean Gebser. (5) Læringsteori. GAIA går i sit konceptuelle grundlag ud over både oplysningstidens adskillelse af fornuft og følelser og ud over 70'ernes adskillelse af mand og kvinde, som vi kender det fra det forrige årtusindes danske ligestillingsfeminisme.

Antologien er redigeret af fire kvinder, som selv har gennemført uddannelsen, som tager tre et halvt år. Den består af fem dele, som indeholder bidrag af både undervisere og studerende. Hvert enkelt bidrag slutter med referencer og en litteraturliste.

Litteraturlisterne omfatter værker af filosoffer som Martin Heidegger og Hannah Arendt samt af forfattere som Marcel Proust og bøger fra så forskellige områder som new age, økologi, europæisk kønsforskning, buddhisme, racisme og politisk magt.

Feministisk dualismekritik

Gisela Strötges skriver i den første del "Impressionen" om sine erfaringer med ti års feministisk uddannelsesarbejde.

I del 2, "Die Grundlagen", introducerer Gabi Reineke GAIA-konceptet og dets mangfoldige grundlag. Et af disse grundlag er en feministisk dualismekritik, som indeholder nogle af dekonstruktionens centrale elementer. Denne dualismekritik opfattes som en patriarkatskritik. Denne usædvanlige og meget interessante definition på patriarkatskritik, som jeg ikke er stødt på andre steder, bygger på en undsigelse af et af den nye kvindebevægelses centrale ståsteder: dens afvisning af såkaldt 'mandlige' tankegange og 'mandlig' teori og dens reduktion af kvinders selv til følelser og interaktion.

Denne ensidige fremhævelse af følelsesbetonede holdninger er ifølge Gabi Reineke en patriarkalsk struktur, som gennemsyrrer det 20. århundredets feministiske

tænkning. Op imod dem sætter GAIA en integration af tanke og følelser. Grundlaget er overvindelsen, ikke reproduktionen af 'det dualistiske princip': at ophæve skellet mellem mandligt og kvindeligt, fornuft og følelse, lærer og elev.

Selvbefrielse er et andet grundlæggende træk i GAIA-konceptet. Den skal opnås i tre trin: ved at finde sin egen identitet, ved at finde ud af, hvordan man blev til den kvinde, man er, og ved at komme på sporet af patriarkatets kendetegn i ens egne tænke- og perceptionsmønstre. Selvbefrielse er imidlertid ikke en legitimerende betegnelse for et langt egotrip eller navlepilleri. Selvbefrielse handler om ansvar for ens eget liv sammen med og i udveksling med andre. Forandring starter med en selv og med at acceptere forskellighed. Genealogi er et tredje grundlag, jeg her vil anføre. Denne 'genealogi' står for en god gammeldags kvindehistorisk tilgang. Genealogi går ud på at bringe de kvinder tilbage i lyset, som er skubbet til side og glemt, og på at vise dem værdsættelse og højagtelse.

Del 3 "Die Wurzeln" [rødderne] består af tre bidrag, som hver især omhandler de tre områder, som står centrale i GAIA-konceptet: Affidamento, buddhistisk filosofi og Jean Gebbers filosofi.

Jean Gebbers filosofi

Professor i sundheds- og humanvidenskaber ved universitetet i Bremen, Tyskland, Hedwig Ortman, introducerer 'Bewusstseinsstrukturen nach Jean Gebser und deren Bedeutung für die Gegenwart' [Bevidsthedsstrukturer ifølge J. Gebser og deres betydning for nutiden]. Jean Gebser identificerer fire forskellige bevidsthedsstrukturer i den vesterlandske kulturs historie. Enhver struktur bliver, når den først er udviklet, ved med at eksistere i vores bevidsthed, selvom denne bevidsthed har antaget nye former. Bevidsthed er de måder, på hvilke vi tyder verden, oplever og erfarer den med følelser og tanker, og som vi kan påvirke og forandre gennem vores handlinger.

På nuværende tidspunkt har vi en 3D-bevidsthedsstruktur, hvor vi forbinder rum og tid på måder, som danner retninger, perspektiver og delinger i sektorer. Ortman viser, at Gebser i sit værk *Ursprung und Gegenwart* [Oprindelse og nutid] fra 1949 allerede antyder meget af det, som feminister ved slutningen af det 20. århundrede har udarbejdet. Det er sjældent, at feminismens kulturhistoriske rødder i den vesterlandske kultur og idehistorie vises samtidig med, at denne sammenhæng kobles på aktuelt feministisk arbejde. Gebbers koncept af bevidsthedsstrukturer er vigtigt for GAIA, fordi han viser, hvordan vi i eksisterende former for bevidsthed kan finde kimen til nye

muligheder og derved aktivt kan arbejde hen imod en bevidsthedsforandring.

Affidamento

Traudl Sattler arbejder som docent og oversætter i Milano. Hun skriver om 'Affidamento: die politische Praxis der Ungleichheit' [Affidamento: ulighedens politiske praksis]. Affidamento er et begreb, som for første gang dukker op i en italiensk feministisk tidsskrift *Scottosopra* i 1982. Affidamento er navnet på en 'nødvendig praksis for at overvinde angsten for at være mindre end en anden kvinde'. Affidamento markerer et brud med de dele af 60'ernes og 70'ernes vestlige kvindebevægelse, som via deres krav om ligestilling og lovgivne støttmuligheder for kvinder prøvede at give kvinder en social eksistens. Affidamentos kritik går ud på, at en sådan politik tager udgangspunkt i noget som er mindre, i en mangel; derudover accepterer den en mandlig målestok som normen. Erfaringerne viser imidlertid, at det er bedre at tage udgangspunkt i et 'mere'.

Affidamento står for, at kvinder skal gøre deres relationer til andre kvinder til centrum for deres tænkning og handling. Men - og også heri ligger en afgørende afgrænsning mod og videreudvikling af den nye europæiske kvindebevægelse og kvindeforskning - med 'kvinder' menes ikke kvinder som et køn, som en gruppe, som det imaginære 'vi' i det store kvindekollektiv. Det er derimod relationer konkrete kvinder imellem, fokus er rettet imod. Personlige erfaringer i relationen til mindst en anden konkret kvinde skal danne udgangspunkt for at skabe en ny symbolsk orden.

Relationen til mindst en konkret anden kvinde anses som et nødvendigt udgangspunkt for tænkningen, fordi det er en udvej ud af et forkert alternativ: Egne erfaringer, domme og analyser opfattes enten bare som subjektive og del af et (kvinde-)jeg; eller de relateres straks til en symbolsk mandlig (u-)orden, der lægges ned over dem som matrix. Affidamento gør, at den egne kønsforskel ikke skal måles mod en dubiøs kvindelighed per se, men at den skal måles mod mindst en konkret kvinde.

På denne måde er det muligt at danne individualitet. Individualiteten skal tillidsfuldt meddeles til konkrete kvinder for derved at kunne skabe en ny symbolsk orden. Affidamento illustreres eksemplarisk ved forholdet mellem to forfattere: Bettina von Arnim og Annette von Günderode.

Buddhismen

Christina Madl har bl.a. læst statskundskab og sociologi og arbejder som redaktør i München. Hun forklarer relationen mellem en vestlig feministisk uddannelse i voksenpædagogik og en østlig religion: buddhismen. GAIA knytter

an til buddhismen der, hvor det drejer sig om at skole jagttagelsesevner. Buddhistisk lære forstår sig selv som fri af kultur og som åben for regionale traditioner. Den er uden hemmeligheder, hierarki, magiske ritualer eller recitationer på fremmedsprog og er altid knyttet til den enkeltes levende krop og ånds erfaring.

GAIA søger at kombinere en vestlig og en østlig vej til kvinders befrielse ud af deres lidelser. Denne målsætning virker på mig som en af de få reminiscenser fra det forrige årtusindes 60'er-70'er - feminisme og dens fokusering på elendighedshistorier. GAIA sigter mod en integration af de dele af bevidstheden, som er spaltet fra, og mod en overvindelse af dualismen, dvs. fraspaltningsprocesser i vores måder at tænke og opfatte på. Dualisme skal imidlertid ikke lægges for had; dens formål og dens begrænsninger skal erkendes.

Hvor kan det være givende ikke længere at tænke i dualistiske kategorier så som både - og, enten - eller eller mig - det andet? GAIA sigter mod, at det at føle og det at tænke bliver til bevidst erfarede processer, som fører til en samling af praktisk erfaring og gevinst af erkendelse. Målet er at komme af med hierarkiske strukturer, med afhængigheder og underkastelser.

For at lære også i praksis at værdsætte forskellighed og mangfoldighed lægges der eksempelvis i gruppeprocesser vægt på at rette blikket mod aktuelle forstyrrelser. Gruppen beskæftiger sig med dem, indtil der findes en fælles platform for konsensus, og indtil man i fællesskab kan tage det næste skridt. Meditation er et værktøj i læringsprocessen, som skal føre til en bevidstgørelse om, hvordan vi kan tillade nye erfaringer, hvad der fascinerer os, og hvad der forhindrer os i at tillade eller i at søge mødet med det nye, det ukendte.

Mangfoldighed

Enhver lærende medbringer individuelle behov, som i andre former for uddannelser typisk negligeres. Enhver kvinde bringer erkendelser med sig ind i gruppen og bestemmer selvansvarligt omfanget af sin læring. I del, 4 'Eksperimentieren ist angesagt', [At eksperimentere er sagen] viser GAIA-uddannelsens grundlæggende anerkendelse af mangfoldighed sig. Ni kvinder, som har gennemført GAIA-uddannelsen, og som i dag arbejder med kursusvirksomhed, foredrag, coaching eller som uddannelseskonsulent, enten på freelancebasis eller som ansatte, har skrevet om deres individuelle eksperimenter med GAIA. I deres bidrag skriver de om deres individuelle motivationer for at tage GAIA-uddannelsen og om, hvordan deres udviklingsproces med og under uddannelsen forløb. Jeg vil ikke referere alle otte bidrag, men

vælger at tage to bidrag op, som beskæftiger sig med GAIA og politisk arbejde.

Lucia Schuhegger er teolog og arbejder med voksenuddannelse på freelance-basis i München. Petra Wlecklik er politolog og arbejder med fagbevægelsens egen uddannelsesvirksomhed i Wuppertal. Begge har under deres uddannelse begivet sig på en rejse, hvor de eksperimenterer med at bringe politik og spiritualitet sammen. De gør sig en række interessante overvejelser over eksisterende forbehold mod at sætte politik og spiritualitet i relation til hinanden.

Opfattelsen af politik og spiritualitet som hinandens tilsyneladende modsætninger matcher en grundlæggende forståelse af, at kultur og tanke, det indre og det ydre er modsætninger. Østlige metoder, praktikker og verdensanskuelser skulle i det tidligere Vesttyskland siden 1980'erne tjene til at hele ødelæggelserne i det kapitalistiske industrisamfund.

Her sveder ingeniører og folkeskolelærere under indianerdanse i hotellobber, hvor de tager på en slags afspændingsferie fra problemer i parforholdet og på arbejdspladsen. De vender så tilbage, styrket og med nysmeret rundsave på albuerne, for at fortsætte deres liv i stedet for at forlade en hverdag, de ikke trives i.

Hertil kommer det faktum, at den ekstreme politiske højrefløj og den fascistiske scene for længst har opdaget esoterik for sig selv. Schuhegger og Wlecklik beskriver, hvordan de selv brugte GAIA-uddannelsen til at overvinde disse dualismer og modsætninger, og hvordan de udviklede modeller, hvor politik og spiritualitet integreres og i fællesskab kan leves og tænkes som grundlag for en ny fremtid.

Anne Masjosthusmann er uddannet socialrådgiver og moderator for FN's Agenda 21. Agenda 21- hvad der skal gøres for det 21. århundrede - er et handlingsprogram til omsætning af bæredygtig udvikling og blev i 1992 vedtaget af FN i Rio. Der findes mange kvindegrupper, som engagerede sig i lokale processer omkring Agenda 21 og i tilhørende kommunalpolitik.

Agenda 21 har flere centrale karakteristika; hertil hører bl.a. den direkte involvering af alle samfundsgrupper i de temaer og opgaver, som udpeges vedrørende bl.a. miljø, fattigdom, bioteknologi og sundhed; agendaens konkrete omsætning lokalt og i globalt perspektiv; et konsensusprincip. Mange kvindegrupper blev og er aktive omkring Agenda 21. Bl.a. påpegede de, at Agenda 21 har udviklet nye former for den globale udnyttelse af kvinder.

Der er udformet en alternativ 'kvinde-agenda 21', hvis centrale punkter er omsorg for livet, et krav om at erstatte begrebet 'sustainable development' med 'sustainable livelihood' - bæredygtige livsformer, som fører til bevarelse

af livet eller selvbestemt omsorg for livet. Hertil hører respekt for luft, vand, jord og dyr; udvikling af en forståelse af en sammenhæng mellem alt, hvad der er til; udvikling og udformning af nye levemåder, samt at undlade og at forhindre bestemte måder at leve og handle på.

GAIA er udgangspunkt for at finde modeller for veje og midler til at omsætte og virkeliggøre kvindeagendaens politik og mål.

Masjosthusmanns arbejde er i dag at konkretisere procesarbejdet og at ledsage og støtte politiske kvindegrupper i deres arbejdsprocesser med agendaerne 21.

I bogens afsluttende del finder vi både redaktørernes og bidragsydernes kortbiografier samt en nyttig liste over adresser, hvis man vil tage kontakt til foredragsholdere, som er uddannet efter GAIA.

Med sit fokus på både gruppe- og læringsprocesser, sit helhedssyn på mennesket, sin rummelighed for menneskers forskellighed og et syn på individet og dets behov, der omfatter relationen til andre, er GAIA- konceptet

topaktuelt i dagens Danmark, hvor man søger at implementere fokus på individet i folkeskolerne og måske også en dag på de højere uddannelser. Hvorfor GAIA alligevel skulle begrænses til kvinder, som vil arbejde med kvinder, står mig i sidste ende uklart. For mig er det en logisk brist, siden bruddet med dualistisk tænkning og dens konsekvenser sympatisk nok indtager en meget central plads i GAIAs grundlag. GAIA burde være for alle, som vil arbejde med voksenpædagogik, og som interesserer sig for en uddannelse, der bygger på et helhedssyn af både lærere og elever.

Sporer jeg her en ureflekteret rest af patriarkalsk tænkning i en ellers meget aktuel bog? Integrationen af tanke og følelser; en livslang læring, som bygger på selvindsigt; bevidsthedsændring; procesorientering i stedet for forfølgelsen af kvantificerbare mål – en sådan uddannelse burde ikke være forbeholdt kvinder, men burde være åben for mennesker af alle køn.

Iris Rittenhofer er ph.d. i historie.